

Justiitsministeerium tunnustas 2022. aasta õigusteadlaste päevade raames õiguse eest seisjaid. Olin üks nendest kõrvuti Uno Lõhmuse ja Jüri Raidlaga. Mida võiks tähendada õiguse eest seismine?

Meenub ammune mälu pilt ajast, kui õigusteaduskonda sissesaamiseks oli vaja muuhulgas käia dekaani vestlusel. Suvisel ajal päris dekaan teaduspärast puhkas ja ma asendasin teda. Mäletan, et keegi oli ette valmistanud küsimuste nimekirja, millele üliõpilaskandidaadidelt vastuseid ootasime. Üks küsimustest kõlas: miks soovite astuda õigusteaduskonda? Ja meelde on jäänud vastus: selleks, et kätte maksta! Olen seda lugu aeg-ajalt meenutanud juuratudengite loengutes. Nad on küsinud, ega ometi see tudengikandidaat ülikooli ei pääsenud. Mäletan, et algul hämmastas ka mind tema vastus. Õigus pole ju õigupoolest kunagi olnud vahend kättemaksuks. Tuli asuda õiguse eest seisma. Nii ootamatu, kui see esmapilgul ei tundu, võtsime noormehe õigusteaduskonda vastu. Ta läbis juurastuudiumi. Juurastuudiumi, kus õiguse eest seisid teda õpetades kõik õigusteaduskonna õppejõud. Õppejõud, kes teadsid Aristoteelse mõtet selle kohta, et õigus on kui suur anum, mis tuleb täita õiglase sisuga. Kes seda teades püüdsid nii ka õpetada. Lugu ise on aga ju sellest, kuidas ka esmapilgul üsna vastuolulises olukorras saab ja tuleb õiguse eest seista. Kuigi noormees ise ei valinud tõiseks eluks päris juuraelukutset, vaid ettevõtluse, olen kuulnud temast kui ausast ja oma kolleegidest lugu pidavast ülikooli vilistlasest. Ka temast sai õiguse eest seisja.

Juristidena oleme me kõik seisnud selle suure ja õiglase sisuga täidetud anuma ees, mida Aristoteles õiguseks pidas, et lahendada üles kerkinud õiguslik küsimus nii, et meie vastused oleksid õigusele vastavad. Piltlikult ei tähendagi see midagi muud, kui õiguse eest seismist. Õiguse eest seismiseks peab õigust tundma. Eriti juristid peavad oskama õiguse kohta küsimusi esitada. Mida rohkem me oskame küsida, seda rohkem on meil võimalusi õiguse kohta teada saada. Seepärast peame olema natuke nii õigusfilosoofid, õigussotsioloogid, õigusajaloolased, õigusdogmaatikud. Ilmar Tammelo kirjutas: „Tung õigluse poole on omane meile kõigile. Ebaõiglust põlgab igaüks.“ Nii see ju ongi, kuid tung õigluse poole ei lahenda küsimust selle kohta, milline siis peab olema õiglane õigus. Professionaalne õiguse eest seismine eeldab ilmselgelt juuraharidust ja Eesti seadusandja on sama selgelt märku andnud, et bakalaureusekraadist jääb traditsiooniliste juuraelukutsete jaoks väheks.

Kuid õigus ei kuulu ainult juristidele. Õigusega silmitsi seisavad kõik ühiskonnaliikmed. Ühiskond ootab, et nad käituksid õigusele vastavalt. Kirjutasime 1992. aasta põhiseaduse esimeses kommenteeritud väljaandes sellest, et meie põhiseadus pole ainult juristide oma. Samuti seda, et ehkki kommentaaride autorid on juristid, ei võta see ära võimalust tõlgendada põhiseadust kõigil ühiskonnaliikmetel. Ühes nädalalehes ilmunud aramusloos leidis ajakirjanik olevat vajaliku ära märkida just selle asjaolu, et juristide koostatud kommentaarid ei pretendeeri olema kuidagi viimase instantsi tõde ja jätavad ruumi ka teistele tõlgendustele.

Kui meie käest siin Eestis küsitaks, kuidas me sooviksime elada, siis mõtleks meist enamus ilmselt igapäevaelu peale: koolipoiss põnevast koolipäevast, üliõpilane oma stuudiumist, ettevõtja oma tööst, pensionär hobist või tervisest. Kui küsimus puudutaks poliitilist tegelikkust, siis sooviks enamus elada rahu, vabaduse ja sotsiaalse õigluse tingimustes. Kuid tõsiasi on ka see, et meie üksi ei saa otsustada kõige üle, mida sooviksime. Euroopa südames käib sõda, laelamp küll põleb, kuid selle eest tuleb maksta paljude jaoks üle jõu käivat hinda. Miks siis nii? Mitte kõik ei soovi nii elada, nagu seda soovime meie. On selliseid, kes eelistavad konventsionaalsusele, sh õigusele, jõhkrat jõudu ja vägivalda, nimetades seda „peenelt“ „spetsiaalseks operatsiooniks“. Sellises olukorras tuleb meil kõigil eriti jõuliselt, järjekindlalt ja argumenteeritult seista õiguse eest. Kus peab olema õigus ja seda millegipärast pole, võtab võimust omavoli. Omavoli on selline olukord, millesse meist keegi sattuda ei taha! Tsiteeraksin õiguse eest seisja üht põhilist sammast – õiguskantslerit. Ülle Madise on öelnud: „Vabas ja edukas ühiskonnas on vaja õiglasi reegleid ja sõltumatuid institutsioone, eetilisi ja julgeid teadlasi ning ülikoole, fakte arvamusest lahus hoidvat vaba ajakirjandust, ausaid valimisi, sõltumatuid asjatundlikke kohtuid, erapooletuid ametnikke.“

Soovin meile kõigile teadmisi, tahet ja julgust seista õiguse eest!

Raul Narits